

Grigore Furcea

Libertatea și libertinajul - o perspectivă
patristică și post-patristică-
Freedom and libertinage - a patristical and post-
patristical perspective

Pr. Furcea Grigore¹

Using patristic sources and the new theological studies and works about the difference between freedom and libertinage in the orthodox conception, father Grigore Furcea presents a Christian perspective of those concepts. By this study, he presents some models for the today's word and teens.

Key words: Saint John Chrysostom, theology, contemporary word, Christianity.

Libertatea, alături de egalitate, a fost dintotdeauna una dintre elementele cheie care au definit creștinismul ca religie, cel puțin până la protestantism,² iar de aici, în

¹ Preot misionar la Spitalul Județean Bistrița.

² Mă refer aici la concepția protestantă depre predestinare, pe care, întreaga teologie patristică o combate încă înainte de apariție. Despre ea, încă înainte de apariție, Sfântul Ioan Damaschin spune: „trebuie să se știe că Dumnezeu le știe pe toate dinainte, dar nu le predestinează pe toate. Cunoaște mai dinainte cele ce sunt în puterea noastră, dar nu le predestinează. El nu voiește să se facă răul și nici nu forțează virtutea. Prin urmare, predestinarea este poera poruncii preștiutoare a lui Dumnezeu. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, traducere pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005, p. 109. Observăm aici faptul că el vede predestinația ca preștiintă (n.n.).

„Freedom and libertinage – a patristical and post-patristical perspective”, *Astra Salvoensis*, 1, p. 31-42

marea majoritate a confesiunilor sale, căci, după cum remarcă Înaltpreasfințitul Andrei Andreicuț:

„Fără libertatea de voință și de conștiință religia, cultura, societatea și statul ar reprezenta doar forța și tirania, pierzându-și orice justificare morală iar omul și-ar pierde demnitatea de ființă morală, religioasă și ar coborî în rândul viețuitoarelor care lucrează din instinct”.³

Importanța ei rezultă apodictic din paginile Scripturii și din interpretarea pe care teologia patristică și cea ulterioară o vor da cuvintelor ei. Astfel, păcatul originar, este posibil datorită libertății cu care omul este înzestrat, căderile Israelului de-a lungul istoriei soteriologice au aceeași bază, iar opera mântuitoare se fundamentează tot pe ea. Ea este și cauza pentru care, adesea unii oameni nu se mântuiesc,⁴ căci, după cum spune Sfântul Macarie cel Mare:

„Firea omenească este capabilă să primească și binele și răul, și harul dumnezeiesc și puterea vrăjmașului, dar nu poate fi silă fără consimțirea voinței omenești. Din cauza libertății cu care e înzestrat omul, Dumnezeu nu produce nimic în om, cu toate că poate”.⁵

³ Andrei Andreicuț, *Repere de morală creștină*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007, p. 129.

⁴ Țuțea vorbește într-o manieră foarte realistă și, simultan, foarte plastică, despre „bipolaritatea libertății”. El spune: „După creștini, libertatea este vehiculul cu care poți să cobori în întuneric dacă ești vicios”. Petre Țuțea, *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 64.

⁵ Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii Duhoavnicești*, XXVII, 10, traducere pr. prof. dr. Constantin Cornițescu, col. „Părinți și Scriitori Bisericești (PSB)”, vol. 34, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 218.

Grigore Furcea

Datorită ei putem vorbi, după cum am afirmat, și de căderea proto-părinților, căci, dacă Dumnezeu nu i-ar fi înzestrat cu libertate, aceștia nu ar fi putut greși și, deci cădea.⁶ Astfel, căderea presupune neascultarea și are drept consecință pedeapsa, ori acestea care trebuie implicit relaționate cu libertatea, după cum reiese din cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur:

*„Că omul a primit stăpânire se datorează numai iubirii de oameni a lui Dumnezeu iar căderea din stăpânire se datorează ușurătății lui: că precum împărații îi lipsesc de stăpânire pe cei ce nu ascultă de poruncile lor, așa a făcut și Dumnezeu cu omul, lipsindu-l de stăpânire atunci când nu a ascultat de El”.*⁷

Citatul se regăsește de asemenea și în: Pr. prof. dr. Isidor Todoran, Arhid. prof. dr. Ioan Zăgrean, *Dogmatica Ortodoxă, manual pentru seminariile teologice*, Ediția a șaptea, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006, p. 242. De asemenea, Sfântul Macarie revine de mai multe ori la ideea libertății pe parcursul omiliilor sale. Iată, de exemplu ce spune în *Omilia a IX-a*: „*Lucrarea duhovnicească a harului lui Dumnezeu care are loc în suflet, se face cu multă răbdare, cu înțelepciune și sub oblăduirea tainică a minții. După ce omul s-a luptat, vreme îndelungată, după ce voia lui liberă, supusă la multă încercare, s-a arătat bineplăcută Duhului Sfânt, după ce a arătat răbdare în încercare, lucrarea harului se arată desăvârșită întru el*”. Sfântul Macarie Egipteanul, *op. cit.*, p. 129.

⁶ „*Protopărinții au căzut... De ce? Au găsit că este mai bine să nu împlinescă porunca și au călcat-o. Șarpele a propus. Eva a chibzuit și a găsit că nu propune ceva rău și potrivit acestei judecăți a hotărât să rupă fructul și să guste din el. Nimeni nu a constrâns-o să ia această hotărâre. Sfântul Teofan Zăvorâtul, Sfaturi Înțelepte, traducere Cristea Florentina, Editura Cartea Ortodoxă, București, lipsă an, p. 138.*

⁷ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cele dintâi omilii la Facere*, traducere Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sofia, București, 2004, p. 14.

„Freedom and libertinage – a patristical and post-patristical perspective”, *Astra Salvoensis*, 1, p. 31-42

Ulterior, el revine la aceste cuvinte și remarcă, vorbind despre post, că , el „ne dezleagă legăturile și ne readuce la libertatea de mai înainte”⁸, ori acest lucru ne arată că tristul eveniment al căderii se datorează libertății de care el ne privează și păcatul sub stăpânirea căruia se va afla omenirea după cădere este un mare privat de libertate.

Vorbind despre cădere, părintele Stăniloae o relaționează și el cu libertatea, pe care, la rândul său, o relaționează cu efortul:

„Omul a căzut din imprudență și din lenea dea face un efort, de a-și folosi libertatea. Dumnezeu îl voia pe om să trăiască în libertate prin efort propriu. Libertatea, ca semn al puterii spiritului e numai un dar, ci și un rezultat al efortului”.⁹

Cel care o va restaura ulterior în deplinătatea ei, prin opera soteriologică, este Mântuitorul Hristos. Astfel, „numai în Hristos își găsește omul raționalitatea și verticalitatea, demnitatea și libertatea”, după cum frumos remarcă Înaltpreasfințitul Irineu, astăzi Arhiepiscop al Alba-Iuliei.¹⁰

⁸ Idem, *Omiliile despre pocăință*, traducere pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 26.

⁹ Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol.1*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p. 489.

¹⁰ Irineu Pop Bistrițeanul, *Cu Hristos pe calea vieții*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 5.

Grigore Furcea

În persoana lui Hristos Mântuitorul, i s-a deschis omului calea spre îndumnezeire¹¹, însuși Domnul fiind calea de la imanență la transcendență,¹² întrucât EL, după cuvintele Sfântului Macarie al Optinei: „*nu vrea să fim sclavi, vrea să fim liberi*”.¹³ În urma operei Sale, omul redevine, ceea ce era și mai înainte de cădere, „*chip al libertății absolute*”,¹⁴ ba mai mult, el își reprimește și acea

¹¹ „*Chiar din primul capitol al Sfintei Scripturi se face cunoscut scopul vieții noastre, atunci când sfințitul scriitor ne spune că Dumnezeu a plăsmuit pe om după chipul și asemănarea Sa. Aici se vede marea dragoste pe care Dumnezeu cel în Treime o are pentru om. Nu-l vrea în mod simplu o ființă cu oarecare harisme, cu oarecare însușiri, cu o oarecare superioritate față de resrul creației, ci îl vrea Dumnezeu după har.... Având cele după chip, omul este chemat să dobândească și cele după asemănare, adică îndumnezeirea*”. Arhimandrit Gheorghe Kapsanis, *Îndumnezeirea, scopul vieții omului*, traducere ieroschim. Ștefan Nuțescu, Editura Evanghelismos, București, 2006, pp. 10-11.

¹² Irineu Pop Bistrițeanul, *op. cit.*, p. 5.

¹³ Sfântul Macarie de la Optina, *Povețe duhovnicești*, traducere Daniela Filioreanu, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2003, p. 36.

¹⁴ „*Este liber (omul), pentru că este chip al libertății absolute*”. Panayotis Nellas, *Omul-animat îndumnezeit, perspective pentru o antropologie ortodoxă*, Ediția a IV-a, traducere diac. Ioan Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2009, p. 63. Un dicționar francez de spiritualitate, citându-l pe Leibintz, exprimă același lucru, însă în alte cuvinte: „*Dieu seul est parfaitement libre*”-„*Singur Dumnezeu este perfect liber*” sau, mai estetic, „*Dumnezeu este singurul perfect liber*” (trad. n.). ***, *Dictionnaire de Spiritualite Ascetique et Mystique, Doctrine et Histoire*, Tome IX, Beauchesne, Paris, 1976, p. 780. Aceeași idee, altfel formulată însă, o regăsim și la Petre Țuțea, care spune : „*Libertatea omului e partea divină din el*”: Petre Țuțea, *op. cit.*, p. 65. Putem astfel afirma că libertatea umană își are rădăcinile în cea divină, de care depinde și al cărei primat trebuie să îl recunoască, fără de care ea și-ar pierde sensul și rațiunea existențială (n.n.).

„Freedom and libertinage – a patristical and post-patristical perspective”, *Astra Salvoensis*, 1, p. 31-42

„*libertate creatoare*”, pierdută în urma căderii după cum frumos se exprimă marele Eliade.¹⁵

Acest mod de percepție a libertății a caracterizat Biserica de la începuturile ei și până în zilele noastre. În ceea ce privește însă societatea laică, aceasta, influențată de anumite concepții, fie atee, fie străine adevăratei credințe, a dezvoltat o concepție proprie asupra libertății, identificându-o adesea cu libertinajul, ori cele două nu se suprapun. În urma acestei erori de concepție și perspectivă, omul contemporan este străin de adevărate libertate și de conotația ei supranaturală, de legătura ei cu divinul, ba mai mult, „*omul secularizat îl resimte pe Dumnezeu ca dușman al libertății*”, constată cu tristețe Paul Evdochimov.¹⁶

Pe de altă parte, postulatul păcatului asupra lumii, o înrobește și o face să lupte împotriva lui Dumnezeu și a propriei sale libertăți¹⁷ și să-și dorească o existență telurică

¹⁵ „*Una dintre consecințele învoățăturii lui Iisus este libertatea creatoare a omului*”. Mircea Eliade, *Arta de a muri-antologie*, Ediția a III-a, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2006, p. 288.

¹⁶ Paul Evdochimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, traducere Teodor Baconsky, Editura Anastasia, București, 2009, colecția „Pachetul formativ”, p. 121. Autorul își argumentează afirmația prin citate precum, „*Dacă Dumnezeu există, eu nu mai sunt liber, deci Dumnezeu nu există*”, aparținând lui Bakunin sau lui Jean-Paul Sartre (*Ibidem*, p. 122), pe care altminteri o contrazice atât de frumos Berdiaev, care spune: „*Acolo unde Dumnezeu e absent, nici omul nu există*”, arătând că „*Dumn ezeu și copilul său-omul sunt corelativi*”. *Ibidem*, p. 57.

¹⁷Așa se face că adesea omul vede înrobirea păcatului drept libertate, ori orice om face un păcat devine rob al său și al acelei patimi. În acest sens, este foarte frumos un pasaj din corespondența mai-sus citatului Sfânt Macarie, în care își muștră o fiică duhovnicească pentru plăcerea de a fuma din trabuc: „*Nu pot să fiu de acord cu patima pe care o ai de a fuma trabuc. Gândește-te la următorul lucru: mai înainte puteai să te consideri o femeie liberă.*”

Grigore Furcea

și perisabilă, această stare de fapt fiind, în fond complementară celei de mai sus și fiind adesea adevăratul motiv pentru care cea anterioară constituie adesea doar un paravan. Așa se face că astăzi, adesea, omul luptă împotriva propriei sale libertăți și acest lucru pentru că, după cum remarcă Sfântul Iustin Popovici:

„Locuitorii încarcerați ai acestui pământ stau plini de bănuială înaintea a tot ce este dincolo. Încarcerați în temnița timpului și a spațiului, din avatism sau poate, din inerție, nu suportă să pătrundă în ei ceva mai presus de timp, ceva de dincolo și veșnic”.¹⁸

Nu putem să trecem cu vederea nici peste faptul că astăzi unii oameni neagă întru totul libertatea,¹⁹ socotind că omul este o simplă mașinărie în mâna unui coordonator, care-i predetermină mișcările, concepție care este cât se poate de eronată, căci:

„Fapta este propusă, sufletul chibzuiește dacă să o facă sau nu și hotărăște. Nimeni nu poate constrânge sufletul să ia această hotărâre. Singur hotărăște. Aici nici puterea lui Dumnezeu nu intervine și nici un semn nu leagă libertatea sufletului”.²⁰

Din păcate, anumite concepții secularizate și eronate au pătruns și în unele dintre organizațiile eclesiale

Dar acum ești roabă, supusă unui capriciu nebunesc”. Sfântul Macarie de la Optina, op. cit., p. 32.

¹⁸ Sfântul Iustin Popovici, *Omul și Dumnezeu-om, abisurile și culmile filosofiei*, traducere pr. prof. Ioan Ică și diac. Ioan Ică jr., Editura Cartea Ortodoxă, București, 2010, p. 91.

¹⁹ Și nu mă refer aici în mod expres la calvini, ci la cei proveniți din mediile laice, care dezvoltă o astfel de concepție total eronată (n.n.).

²⁰ Sfântul Teofan Zăvorâtul, *op. cit.*, p. 138.

„Freedom and libertinage – a patristical and post-patristical perspective”, *Astra Salvoensis*, 1, p. 31-42

(m-aș referi de exemplu la acceptarea căsătoriilor între persoanele de același sex și chiar de acceptarea, de către anglicani a preoților homosexuali), îndepărtându-le de învățătura lui Hristos și de Adevărul mântuitor, ori acest lucru este cât se poate de trist și de dăunător și urmările nu vor întârzia să apară.

De asemenea, utilizarea eronată a ei în mediul laic și nu numai, după cum am arătat, i-a făcut pe unii dintre cei ce vorbesc despre ea să afirme că este o unealtă periculoasă în mâna omului, care, din păcate, adesea, nu știe cum să dispună de beneficiile pe care i le-ar putea oferi. Iată ce spune în acest sens un filosof contemporan:

„Cel mai apropiat demon al omului nu poate fi altul decât libertatea. Un altul care este mai aproape de primul, pare a fi rațiunea libertății”.²¹

Concepția sa este validă în ceea ce îi privește pe cei ce pierd din valoare sensul ei genuin, altminteri, cel care îi dă incomensurabila valoare, orice alte interpretări și percepții ale ei fiind cât se poate de terne și de golite de sens și profunzime.

Dorința de a aprofunda conceptul de libertate în comparație cu cel de libertinaj, de a vedea formele pe care le va lua de-a lungul timpului în Biserica Ortodoxă, dar și în celelalte Biserici,²² de a vedea felul cum, în paralel cu sensul lui eclesial, a evoluat în cadrul societății laice, m-a determinat să mă ocup în cadrul acestei lucrări cu tema mai sus enunțată, pentru a-mi lămurii mie și eventualilor cititori chestiunile care se ridică cu privire la acești termeni.

²¹ Mircea Gălățean, *Gânduri consonante, jurnal fizionomic*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2011, p. 354.

²² Mă refer aici de Bisericile de după schismă, respectiv de după reformă, până la marea schismă din 1054, fiind, se subînțelege, o singură Biserică, motiv pentru care nu am considerat că e necesar să mai amintesc acest lucru în text (n.n.).

Grigore Furcea

Astfel, am realizat în cadrul capitolului ce cuprinde chestiuni preliminare, o analiză terminologică a celor două concepte din perspectiva mai multor domenii, una cronologică, după care am analizat evoluția lor de-a lungul timpului. În cadrul lucrării, am avut în vedere izvorul scripturistic și cele patristice, o serie de dicționare aparținând diferitor domenii, precum și opiniile mai multor autori, mai vechi sau mai noi, deveniți referențiali în cadrul temei pe care am abordat-o, cu ale căror păreri uneori m-am solidarizat, alteori am păstrat o oarecare rezervă, iar alteori am fost total împotriva lor, obligat fiind de morala creștină în care mă încadrez și pe care o susțin din tot sufletul, pe care o consider calea cea adevărată spre mântuire.

Concluzia la care am ajuns este că libertatea trebuie să meargă mână în mână cu voia lui Dumnezeu, fără de care ea însăși nu există, constituindu-se, ca formă paroxială din supunerea întru totul a voinței omului celei divine, după cum frumos se exprimă Sfântul Siluan Athonitul:

„Mai bine este să te predai voii lui Dumnezeu. Atunci în suflet este numai Domnul și nu alte gânduri, și el se roagă lui Dumnezeu cu minte curată și simte iubirea lui Dumnezeu, chiar dacă s-ar chinui cu trupul.

Când sufletul s-a predat cu totul voii lui Dumnezeu, Domnul Însuși începe să-l călăuzească și sufletul este învățat în chip nemijlocit de Dumnezeu, în vreme ce înainte era povățuit de învățători și de Scripturi”.²³

Ea trebuie să se îmbine apodictic cu responsabilitatea, după cum frumos se exprimă un teolog rus:

²³ Cuviosul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejzii și iadul smereniei*, Ediția a IV-a, traducere diac. Ioan Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1991, p. 115.

„Freedom and libertinage – a patristical and post-patristical perspective”, *Astra Salvoensis*, 1, p. 31-42

„În calitatea ei de ființă liberă și înzestrată cu însușiri a căror utilizare duce spre perfecționarea absolută, orice persoană își asumă deplin responsabilitatea morală pentru faptele sale”.²⁴

Cele două, libertatea și responsabilitatea se interconstruiesc astfel reciproc, legătura dintre ele fiind deosebit de importantă pentru o viață creștină conformă percepțiilor evanghelice, căci:

„Fără libertate nu există responsabilitate, iar gradul de responsabilitate depinde de gradul de libertate pe care persoana l-a avut în săvârșirea faptei ... Libertatea este principalul temelie al responsabilității, fiind - deodată - cauza acesteia și cadrul în care ea poate funcționa, ca un corelativ și continuator al libertății; este datul și datul de referință al persoanei”.²⁵

Așa se face că creștinismul este unul dintre cei mai mari și mai puternici afirmanți ai libertății în sensul ei ontologic, de altfel cel mai important sens al ei, după exprimarea unui teolog contemporan:

„Creștinismul afirmă superioritatea libertății în primul și cel mai important dintre sensuri: ontologic, ca mișcare liber-înțeleasă a persoanei către Dumnezeu și unire cu El,²⁶ ca îndreptare către bine, către ceea ce o

²⁴ Nikolai Losski, *Condițiile binelui absolut. Bazele eticii*, traducere Nina Nikolaeva, Editura Humanitas, București, 1997, p. 152.

²⁵ Ștefan Iloaie, *Responsabilitatea morală personală și comunitară, o perspectivă teologică*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2009, p. 78.

²⁶ În sensul despre care vorbeam anterior și pe care îl exprimă în textul redat fragmentar anterior, aparținând Sfântului contemporan Siluan Athonitul, de predeare în voia lui Dumnezeu care ulterior va deveni călăuză și marele său eliberator (n.n.).

Grigore Furcea

poate ajuta să se dezvolte în relația cu transcendentul, și abia în al doilea rând: libertate în sensul de capacitate de alegere”.²⁷

Din păcate, astăzi însă, una dintre caracteristicile definitorii ale omului contemporan este „lipsa profundă a asumării responsabilității morale pentru acțiunile pe care le săvârșește, mai ales a celor de impact de durată pentru el și pentru semenii”.²⁸

De asemenea, din perspectiva ortodoxă, libertatea se regăsește plenipotențiar în cadrul locașului eclezial, căci, „omul e liber și eliberat numai în templul creștin, acolo, în ritual, când se comunică tainele care îi învâluiesc deopotrivă și pe sacerdot și pe credincioși”²⁹, după cum frumos se exprimă filosoful contemporan Petre Țuțea, care conchide că, pentru a fi cu adevărat liber, „trebuie să înlocuiești infinitul și autonomia gândirii cu credința în Dumnezeuul creștin: „Robește-mă Doamne, ca să fiu liber”.³⁰ Forma cea mai înaltă de împărtășire cu ea este apodictic sfințenia, oamenii ajunși la această stare fiind totodată și garanții libertății umane ulterioare, căci:

„Un Sfânt, chiar și cel mai izolat și ascuns, îmbrăcat în goliciunea pustiului, poartă pe umerii săi firavi greul pământului și noaptea păcatului, protejând astfel lumea de mânia lui Dumnezeu. Atunci când lumea râde, lacrimile

²⁷ *Ibidem*, p. 79.

²⁸ *Idem*, *Morala creștină și etica postmodernă, o întâlnire necesară*, Editura Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 2009, p. 188.

²⁹ Petre Țuțea, *op. cit.*, p. 64.

³⁰ *Ibidem*, p. 64. Particularizând, tot el spune: „Unde e omul cu adevărat liber? Într-o bisericuță de lemn din Maramureș, unde sacerdotul creștin vorbește de mistere și de taine și se lasă învâluit de ele ca și credincioșii”. *Ibidem*, p. 64.

„Freedom and libertinage – a patristical and post-patristical perspective”, *Astra Salvoensis*, 1, p. 31-42

*Sfântului pogoară peste oameni milostivirea divină*³¹

Aceasta este așadar libertatea din perspectiva pur creștină a Bisericii răsăritene, după cum frumos o definește tradiția patristică, cea post patristică și cea ulterioară ei (implicit cea contemporană prin voci precum a lui Paul Evdochimov, Siluan Athonitul sau Iustin Popovici, după cum s-a putut vedea).

³¹ Paul Evdochimov, *op. cit.*, pp. 62-63.